

A MAGYAR NÉPHADSEREG FEJLŐDÉSÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSE UTÁN.

(1945 május — 1946 március)

Mucs Sándor alez.

1945. május 8-án a fasiszta Németország feltétel nélküli kapitulációjával befejeződött az a gigászi küzdelem, amelyet a Szovjetunió a többi szabadságszerető népek támogatásával vívott a fasizmus ellen a szabadságért és függetlenségért. A Szovjetunió győzelmes harcának eredményeképpen több európai országban — köztük hazánkban is — megteremtődtek a demokratikus kibontakozás feltételei. Ahhoz, azonban, hogy e feltételek realizálódhassanak, a demokratikus erőknek komoly harcokat kellett megvívniuk a háború után újjáéledő és a régi rendszert visszaállítani törekvő reakciós erők ellen.

A német fasiszta elnyomás alól felszabadult országok lakossága előtt fő feladatként a háború maradványainak eltakarítása, a normális élet megindítása állt. Hazánkban a kommunista párt 1945 májusi konferenciája hívta harcba a dolgozó népet az újjáépítés megindításáért.

Ebben a helyzetben, amikor az ország népe előtt a fő kérdés az újjáépítés lett, természetesen megváltozott a hadsereg további fejlesztésével kapcsolatos eddigi állásfoglalás is. Ismeretes, hogy a háború befejezéséig a demokratikus erők törekvése az volt, hogy minél előbb szervezzük meg hadseregünket és járuljunk hozzá a Vörös Hadseregnek hazánk felszabadításáért és a német fasizmus teljes leveréséért vívott harcához. A háború befejezéséig a fő kérdés tehát a demokratikus hadsereg megteremtése volt. A háború befejezése, az újjáépítés megindulása azonban ezt a fő kérdést levette a napirendről. A Szovjet Hadsereg jelenléte lehetővé, a munkáskezek felszabadítása és az államháztartási kiadások csökkentése pedig szükségessé tette, hogy a hadsereg létszámának csökkentése kerüljön napirendre. Sőt, ahogy a későbbiek folyamán látni fogjuk, a megmaradt honvédségi alakulatok is — a rendfenntartó feladataik mellett — egyre inkább bekapcsolódtak az újjáépítésbe. A hadsereg általános kettős feladata közül tehát az egyik — az ország megvédése a külső támadással szemben — másodrendű feladattá vált, míg a másik — a belső demok-

ratikus rend védelmében való közreműködés — kiegészült az újjáépítési munkában való részvétellel. Ennek az új helyzetnek és új feladatoknak megfelelően történtek meg az új hadsereg szervezési módosításai is a háború befejezése után.

1.

Az 1. és 6. hadosztály visszatérése Magyarországra, újabb feladataik. Szervezési változások a hadseregben.

Az 1. és 6. hadosztály parancsnokai 1945. május 13-án vették kézhez a 3. Ukrán Front parancsnokságának parancsát, amely közölte, hogy a két magyar hadosztály újabb feladatot már nem kap és ezzel a 3. Ukrán Front alárendeltségéből kilép. A parancs vétele után megkezdődött a két hadosztály visszatérése Magyarországra, ahol az 1. Ukrán Front alárendeltségébe kerültek. Az 1. Ukrán Front parancsnokságától a hadosztályok azt a feladatot kapták, hogy elhelyezési körletükben biztosítsák a vasúti közlekedést, adjanak őrséget fontosabb objektumok biztosításához.¹ Az 1. hadosztály Pápa—Zalaszentgrót—Répcelak körzetében, a 6. hadosztály Székesfehérvár—Balatonalmádi—Zirc—Kisbér körzetében helyezkedett el. Ez a két hadosztály megmaradt teljes szervezéssel.

Az 5. és 7. hadosztályokat — amelyeknek szervezése a háború befejezése után sem fejeződött be teljes egészében — az Ideiglenes Nemzeti Kormány utasítására 1945 júniusában feloszlatták. A két hadosztály személyi állományának egy részét — az idősebb korosztályokat — leszerelték, míg a fiatalabb korosztályokat az 1. és 6. hadosztályok, az akkor felállításra kerülő kerületi parancsnokságok, illetve ezek alárendeltségébe tartozó határvadász alakulatok kapták meg. A feloszlott hadosztályok fegyverzetét ugyancsak az 1. és 6. hadosztály, valamint a határvadász alakulatok kapták meg kiegészítésként.²

Az 1. és 6. hadosztályok az 1. Ukrán Front parancsnokságától kapott feladatukat általában két ezrednyi erővel oldották meg, míg a harmadik ezred tartalékban volt. Kiképzésről a mai értelemben véve nem beszélhetünk. A szolgálatot adó két ezred személyi állományának idejét a szolgálat kötötte le teljes egészében, de a tartalékezrednél is a kiképzés csak az alapkiképzésre — alaki foglalkozás, szolgálati szabályzat ismeret, elméleti lökiképzés stb. — korlátozódott. Esetenként azonban a tartalékban levő ezredek is kaptak feladatot. Így például az 1. gy. hadosztály parancsnokának 1945. június hó 13-án kelt jelentéséből kitűnik, hogy a tartalékban levő ezrede azt a feladatot kapta, hogy vegyen részt a Bakony hegység délnyugati részének a megtisztításában az esetleg bujkáló fasiszta elemektől és katonaszökevényektől.³

A két hadosztály személyi állománya 1945 nyarán és őszén a vasútbiztosító és egyéb objektumokat biztosító feladatok mellett egyre inkább

¹ A Szovjetunió Hadügyminisztériumának archívuma. Fond. 236. 20952. sz. 1945.

² Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL.) H. M. Elnökség iratai 1945/29117. szám.

³ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/29447. sz.

az újjáépítő munkába kapcsolódott be. Amellett, hogy fogatokkal segítették az újonnan földhözjuttatottak földjének megmunkálását, kétkezi munkával is részt vettek az országépítő munkában. A vasútvonalak helyreállítása, utak, hidak kijavítása, illetve újjáépítése, a hírközlő vonalak helyreállítása, a háborúból visszamaradt aknák, tüzérségi és gyalogsági lövedékek összegyűjtése és megsemmisítése — amivel sok száz hold földet tettek ismét megművelhetővé — ezek a munkák jelentették a hadsereg tagjai számára az ország újjáépítésében való tevékeny részvételt. A 6. hadosztály nevelő törzsének lapja a hadsereg ez irányú feladatával foglalkozva így írt: „Bajtársak! Mi nemcsak katonák vagyunk, mi önként vállaltuk a harcot a faszizmus ellen és ez kötelez bennünket. A Vörös Hadsereg önfeláldozó és hősie harca következtében a szétvert fasiszta hadseregek letették a fegyvert, így nem tudtuk bebizonyítani fegyverrel a kezünkben, hogy harcolni is akarunk és áldozatot is tudunk hozni a demokráciáért. De most bebizonyíthatjuk, és be is fogjuk bizonyítani, hogy a faszizmus elleni harc lelkesedése nem lohadt le bennünk. Most a munka fegyverével, szerszámmal a kezünkben megyünk a munka frontjára, segíteni a újjáépítésben, és ígérjük, hogy az új magyar honvédséghez méltó módon meg fogjuk állni helyünket.”⁴ A hadosztályok parancsnokainak jelentéseiből kitűnik, hogy a két hadosztály katonái be is váltották ígéretüket. Az 1. hadosztály parancsnoka szeptember 10-én kelt jelentésében beszámolt arról, hogy 1945. március 21-től 1945. szeptember 8-ig a hadosztály személyi állománya a szolgálat ellátása mellett 14 hidat épített újjá, 8 km műúton végzett karbantartási munkát, 128 munkanapot dolgozott mezőgazdasági munkán (szántás, vetés, aratás, cséplés stb.), 1938 munkanapot dolgozott távbeszélő vonalak helyreállításán és 56 munkanapot ipari berendezések helyreállításán.⁵ A 6. hadosztály parancsnoka 1945. szeptember 10-i jelentésében ugyancsak beszámol arról, hogy: „Az újjáépítési munkák a hadosztály egész területén tovább folynak. VIII. 29-től IX. 8-ig a 6. u. zlj. (utász zászlóalj) 1027 ember és 124 fogat munkanapot végzett. Ez idő alatt összegyűjtöttek és megsemmisítettek 2048 aknát, 2464 tüzérségi lövedéket, 1895 aknalövedéket, 5 bombát és 3207 egyéb robbanó anyagot.”⁶ A Honvéd Híradó, a 6. hadosztály nevelő törzsének lapja 1945. október 10-i számában szintén foglalkozik a 6. hadosztálynak az újjáépítés területén elért eredményeivel és közli, hogy a hadosztály híradó csoportjai június 1-től szeptember 20-ig több mint 85 km-en állították helyre a híradó vonalat. A hadosztály árkász alakulata pedig 120 k. holdról szedte fel az aknákat és a fel nem robbant lövedékeket. Ezenkívül az árkász csoport ez idő alatt hét kisebb-nagyobb hidat épített újjá, amihez maguk termelték ki a szükséges faanyagot és a vasanyagot is maguk kovácsolták ki.⁷

A két hadosztály mellett szervezetszerűen működtek egyéb műszaki alakulatok is. Ezeket a műszaki alakulatokat még a hadműveletek idején a szovjet parancsnokságok szervezték önként jelentkezett hadifog-

⁴ HL. Honvéd Híradó 1945. júl. 1. I. évf. 7. sz. 5. old.

⁵ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/37758. sz.

⁶ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/38200. sz.

⁷ HL. Honvéd Híradó 1945. okt. 10. I. évf. 14. sz. 6. old.

lyokból és mint fegyver nélküli alakulatok, a szovjet műszaki egységekkel együtt biztosították a harcoló szovjet egységek utánpótlásának zavartalanságát. Ezeket a műszaki egységeket a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1945. május 15-én az új magyar hadsereg rendelkezésére bocsátotta. Ezek az egységek különböző helyőrségekben az alábbi létszámmal rendelkeztek az átadás idején:

Budapesten egy vészid (vasút- és hídepítő) zj. (350 fő),

Cegléden egy vasútbiztosító zj. (750 fő),

két hírép. (híradó építő) zj. (egyenként 300 fő),

Győrben egy vészid zj. (350 fő),

Debrecenben egy vészid zj.

Ezek az alakulatok az átadás után a következő magyar hadrendi számozást és elnevezést kapták:

A budapesti: 2. magyar vészid zj.

A ceglédiek: 2. magyar vasútbiztosító zj.

1. magyar híradó építő zj.

2. magyar híradó építő zj.

A győriek: 3. magyar vészid zj.

3. magyar hírép. zj.

A debreceni: 1. magyar vészid zj.⁸

Ezeket a műszaki egységeket az átvétel után a Közlekedésügyi Minisztérium igényeinek megfelelően használták fel. Így kerültek az alakulatok az ország különböző területeire, ahol rendeltetésüknek megfelelően mindenkéltől vasutak, hidak és híradó vonalak újjáépítésén dolgoztak. Az alakulatoknak ez a szétszórt elhelyezése a vezetést igen megnehezítette. Szükségessé vált, hogy a műszaki egységek munkavezetését egységesítsék. A Honvédelmi Minisztérium ezzel kapcsolatban 1945. május 30-án rendeletet adott ki, amellyel szabályozta az egységes munkaidőt, a munka redjét, a munkafegyelmet, az egységes belrendet és a nyilvántartások rendjét stb.⁹ Ezenkívül 1945. június 16-án sor került a vezetés egységesítésére is. A fenti nappal megalakult az 1. magyar vasút- és hídepítő hadosztály parancsnoksága, valamint a híradó építő dandár parancsnokság.¹⁰ A híradó építő dandár parancsnokság alárendeltségébe kerültek az összes híradó építő zászlóalj, míg az elsőként említett parancsnokság alárendeltségébe a vasút- és hídepítő zászlóalj.

Az ország előtt álló újjáépítő feladatok azonban azt követelték, hogy a honvéd műszaki alakulatokat tovább fejlesszék és irányításukat még jobban központosítsák. Ezért a Honvédelmi Minisztérium a Közlekedésügyi Minisztérium javaslatára kérelemmel fordult a SZEB-hez egy műszaki hadosztály felállítása ügyében. A SZEB, figyelembe véve az ország előtt álló nagy újjáépítési feladatokat, 1945. szeptember 25-én engedélyt adott a fenti alakulat felállítására. Eszerint a műszaki hadosztály a következő állománnyal került feállításra: Létszám 10 200 fő.

⁸ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/24849. sz.

⁹ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/26357. sz.

¹⁰ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/28889. sz.

Tagozódása:

Hadosztályparancsnokság,
Egy vasútbiztosító ezred,
Hat véhíd. zászlóalj,
Négy hírép. zászlóalj.¹¹

A SZEB ugyanezzel a rendeletével engedélyezte továbbá, hogy katonai kerületenként 31 fővel aknakutató osztagokat szervezzenek azzal a speciális feladattal, hogy felderítsék az ország területén elszórt aknákat és egyéb robbanó anyagokat és ezzel az ország termő területeit szabaddá tegyék a termelés számára.

A Műszaki Hadosztály egységei az egész ország területén dolgoztak. Részt vettek a budapesti Kossuth-híd építési munkájában, valamint a Szabadság-híd, a Déli összekötő vasúti híd, a tiszai közúti és vasúti híd roncskiemelési és helyreállítási munkálataiban. A Magyar Államvasutak részére kilenc helyen végeztek felépítményi és állomáshelyreállítási munkát, két esetben vettek részt árvízvédelmi munkálatokban. A Műszaki Hadosztály egységei és az aknakutató osztagok különösen nagy szolgálatot tettek az ország lakosságának azzal, hogy felderítették és megsemmisítették a háborúból visszamaradt lőszereket és robbanóanyagokat. E munka nagyságát az alábbi adatok szemléltetik:¹²

Az országban megsemmisített lőszerek,	
robbanó anyagok súlya	5620 tonna
A megsemmisített aknaanyag összsúlya	43 tonna
A megmozgatott lőszer, akna súlya	5915 tonna
A megtisztított terület	3779,3 kat. hold
Felszántott terület	882 kat. hold
A Balatonon megsemmisített érintő akna	232 db

Hősi munka volt ez a Műszaki Hadosztály állománya részéről. Az ő számukra a háború még tovább tartott a sokszor láthatatlan „ellen-ség” ellen. E hősi munka elvégzése során a Műszaki Hadosztály 22, az egész honvédség pedig 134 hősi halottat adott az ország újjáépítéséért. Szólni kell arról is, hogy ezt az áldozatos munkát a dolgozó honvédek inflációs viszonyok között végezték, amikor sem felszerelésük, sem az ellátásuk nem volt kielégítőnek nevezhető. Ezekkel a nagy jelentőségű munkákkal úgy az 1. és 6. hadosztály katonái, mint a Műszaki Hadosztály katonái a dolgozó nép teljes elismerését vívták ki.

A háború befejezése után jelentősen megváltozott a Honvédelmi Minisztérium szervezete is. 1946. január 30-án a Honvédelmi Minisztérium szervezésében az Anyagi főcsoportfőnökségen, a honvédségi felügyelőn és a politikai államtitkáron kívül — akik közvetlenül a honvédelmi miniszternek voltak alárendelve — négy csoportfőnökség: a Katonai, a Felszámolási, a Gazdászat-Közigazgatási és a Jogi csoport-

¹¹ HL. SzEB. (Szövetséges Ellenőrző Bizottság) közlései 1945/35. sz.

¹² Molnár Pál ny. altbgy.: A dolgozó honvéd. Hadtörténelmi Közlemények 1955. 3—4. sz. 269. old.

A Műszaki Hadosztály katonái a Kossuth híd építésénél

Műszaki honvéd aknamentesítés közben

főnökség volt szervezve. A fentebb felsorolt szervek alárendeltségébe összesen huszonöt osztály tartozott.¹³ Ez a felsorolás azért is érdekes, mert ha a Honvédelmi Minisztérium apparátusát a honvédség akkori létszámához viszonyítjuk — ami a 33 000-et alig haladta meg —, láthatjuk, hogy a Honvédelmi Minisztérium szervezése indokolatlanul nagy volt.

A háború befejezése után került sor a honvéd kerületi parancsnokságok egy részének és alárendelt szerveinek, a kiegészítő parancsnokságok és a bevonulási központok felállítására. Ezek a honvédségi közgazgatási szervek rendeltetésüknek megfelelően intézték a bevonulásokat és a leszereléseket. De emellett a kerületi parancsnokságok alárendeltségében voltak az újonnan felállításra került határvádász alakulatok is. 1945. május 22-én került sor a két legnyugatibb, a 2. és 3. honvéd kerületi parancsnokság és az alárendeltségükbe tartozó határvádász századok felállítására.¹⁴ Ezzel befejeződött a kerületi parancsnokságoknak és alárendelt csapatainak, szerveinek létrehozása.

A háború befejezése után sor került más honvédségi alakulatok és intézmények felállítására is. 1945. május 17-én megalakult a honvéd hadihajós osztály parancsnokság keretében az aknakereső csoport azzal a feladattal, hogy elvégezze a Duna és a Balaton aknamentesítését.¹⁵ Május hónapban befejeződött a legszükségesebb háttországi intézmények létrehozása is, amelyek a következők voltak:

Egészségügyi anyagszertár,
Élelmezési raktár,
Ágyraktár,
Központi Átvételi Bizottság,
Kerületi gépkocsi javító műhely,
Ruharaktár,
Állategészségügyi raktár,
Hadimúzeum.¹⁶

Ezzel a szervezéssel lényegében befejeződött a demokratikus hadsereg fontosabb alakulatainak és szerveinek létrehozása és megkezdődött a hadsereg békés időszaki munkája.

¹³ HL. Békeelőkészítő Bizottság iratai 6. csomó 11. sz.

¹⁴ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/29001. sz.

¹⁵ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/25582. sz.

¹⁶ HL. SzEB. közlések. 1945/12. sz.

A fegyelmi helyzet alakulásáról.

A hadsereg fegyelmi helyzete ebben az időben igen sok kívánnivalót hagyott maga után. Ennek forrása több tényezőben keresendő. Először is: a személyi állomány jelentős részét olyan korosztályok tették ki, akik már több éve teljesítettek katonai szolgálatot és a háború befejezése után szerettek volna minél előbb a családjukhoz kerülni. Ezek az öreg katonák már keveset törődtek a fegyelem megszilárdításával. Rontotta továbbá a fegyelmi helyzetet az is, hogy a hadsereg szervezésének idején sok olyan elem is jelentkezett önként a hadseregbe, akik azt remélték, hogy a háború folyamán biztosítva lesz számukra a korlátlan harácsolás lehetősége. Amikor azonban a háború befejezésével ez a tervük szertefoszlott, az elsők voltak, akik megszöktek, dezertáltak és ezzel igen rossz hatással voltak a személyi állomány becsületes részére is.

Az I/III. zj. kommunistáinak 1945. augusztus 31-én kelt, a fegyelmi helyzettel kapcsolatos jelentésében ezzel kapcsolatban olvashatjuk, hogy „A zj. ekkor (1945. május 20.) teljesen szétbomlóban volt, mert azok a kalandorok, akik kizárólag a rablásért jelentkeztek, egymásután szöktek meg. Nagy erőfeszítésünkbe került, amíg többé-kevésbé sikerült megértetnünk az emberekkel, hogy a proletariátus ügyét árulja el az, aki megszököik.”¹⁷

Nem kis mértékben rontotta a fegyelmi helyzetet az is, hogy a személyi állomány nagy része nem volt tisztában azzal, hogy a fasiszmus leverése után, a háború befejezése után miért szükséges továbbra is a hadsereg, hiszen külső támadás — legalábbis egyelőre — nem veszélyezteti az országot. Meg kell mondani ugyanakkor azt is, hogy a tisztikar egy része sem tartotta elsődrendű feladatának a fegyelmi helyzet megszilárdítását. Ez nemcsak abban mutatkozott meg, hogy a külső formaiságok tekintetében voltak elnézőek, hanem sok esetben nem tettek folyamatba eljárást azok ellen sem, akik önkényesen eltávoztak az egységtől. Nem mentsésképpen, de meg kell mondani, hogy az új, demokratikus fegyelem kialakítására a hadsereg akkori tisztikara igen nehezen találta meg a formákat, módszereket. Azok a módszerek, amelyeket a régi hadseregben alkalmaztak, az új hadseregben már nem voltak megfelelőek, azokat a legénység nem fogadta el. Az új formák és módszerek kialakítása pedig ennek a zömében régi vágású tisztikarnak igen nehezen — nem egy esetben pedig nem is sikerült.

A hadsereg fegyelmeének rombolása érdekében a polgári vonalon újjáéledő reakció is mindent elkövetett. Ezek az erők kívülről igyekeztek a hadsereget bomlasztani. Módszereik közé tartozott, hogy a német fasiszmus elleni harcra önként jelentkezettek hozzátartozóinak lehetőleg minél jobban megnehezítsék a megélhetést. Nem fizették ki a segélyeket, és habár a Minisztertanács rendeletet adott ki az önként jelent-

¹⁷ HL. „E” anyag, rendezetlen.

kezettek földhözjuttatásáról, — igen sok esetben nem adtak részükre földet. Erre mutat a 7. honvéd kerületi parancsnokság 1945 januári helyzetjelentése is, amelyben többek között megállapítja, hogy: „A családok közül sokan kérik leszerelésüket, mert az otthoniak éheznek, kedvezményekből (földosztás) katonai szolgálatuk folytán kimaradnak. Igen sok helyen ellenségesen, vagy jó esetben gúnyosan kezelik a katonai szolgálatot teljesítőt. A szökések 95 százaléka erre vezethető vissza.”¹⁸ A reakció ezzel azt kívánta elérni, hogy a katonai szolgálatot teljesítők között elégedetlenség uralkodjon el az új demokratikus renddel szemben. Törekvésük, sajnos, nem maradt eredmény nélkül. A polgári vonalon tevékenykedő reakció ilyen irányú munkájának megakadályozása érdekében a 6. hadosztály nevelő törzsének lapja nyílt levéllel fordult a Nemzeti Bizottságokhoz. A nyílt levél feltárja azokat a sérelmeket, amelyeket a katonai szolgálatot teljesítők ellen a reakció elkövetett a földosztás során, a segélyek kifizetésénél stb. A nyílt levél ezek után így folytatódik: „Mindezek a példátlanul igazságtalan és kirívó tények nagyon rossz szolgálatot tesznek a demokrácia ügyének. Bajtársaink el vannak keseredve, és sokan kétségbe vonják azt, hogy azok, akik ezt így intézik, tényleg a nép érdekében dolgoznak. Mi tisztában vagyunk a nehézségekkel, amelyekkel a kormányzatnak meg kell küzdenie. Tudjuk, hogy a Nemzeti Bizottságokba is sok helyen befurakodtak a régi rendszer hívei, akik kézzel-lábbal igyekeznek megakadályozni, szabotláni mindent, ami a haladás szolgálatában áll. Ezekkel szemben követeljük a mielőbbi és gyökeres intézkedéseket.”¹⁹ Ezt a fasizmus elleni harcra szervezett hadsereget a reakció kommunista hadseregként kezelte. Az 1. gyaloghadosztály 1945 augusztus havi helyzetjelentésében arról írt, hogy a beszerző úton levő közegeinek a községi előljáróságok nem utalnak ki élelmet, mert ahogy mondják: „... ők kommunista katonák, önként vannak még ma is a hadseregben és miért nem szöknek meg.”²⁰

Az előbbieken ismertetett nehézségek ellen, a fegyelmi helyzet megszilárdításáért komoly harcot kellett folytatni a nevelő tiszteknek és nevelő tiszthelyetteseknek. A nevelők, akik ebben a harcban élvezték a tisztikar becsületes részének támogatását, szívós felvilágosító munkával megmagyarázták azt, hogy miért szükséges hadsereg a háború befejezése után, leleplezték azokat, akik haszonlesésből léptek a hadseregbe, eljárta a községi demokratikus szerveknél és biztosították a katonák jogait a reakciós előljáróságokkal szemben. De ezek a munkájukkal meg is mutatták a régi tisztikar tagjainak, hogy hogyan kell kialakítani az új, demokratikus fegyelem formáit és módszereit.

¹⁸ HL. H. M. Elnökség iratai 1946/5452. sz.

¹⁹ HL. Honvéd Híradó 1945. júl. 1. I. évf. 7. sz. 1. old.

²⁰ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/48335. sz.

A hadsereg ellátásáról.

Ismeretes, hogy a német fasiszták és nyilas cinkosai azzal hazánkat háborús hadszíntérré tették, a pusztulás szélére sodorták az országot. Vad őrületükben a náci és nyilas hordák romboltak és raboltak. A nemzeti vagyon tekintélyes részét nyugatra hurcolták. „Az összes háborús károkat mintegy 22 milliárd 1938. évi értékű pengőre lehet becsülni... A gyáripár károsodása több mint 2 milliárd pengő volt. Az ipar elvesztette nyersanyagát és üzemanyagát, készáru raktárait kifosztották, gépi felszerelésének jelentős részét nyugatra hurcolták, az épületek egy része romba dőlt... A mezőgazdaságon belül — amely 3,7 milliárd pengő kárt szenvedett — a legsúlyosabb veszteség az állatállományt sújtotta. Az 1942. évi állatállomány több mint felét veszítettük el... A közlekedés szintén tetemes károkat szenvedett. A MÁV vagyonának 63 százalékát veszítette el... 1945 májusában a termelés színvonalra és így a nemzeti jövedelem is az 1938–39. évi eredmény 42 százaléka körül lehetett.”²¹ Ez a pár adat is bizonyítja, hogy dolgozó népünknek milyen nagy erőfeszítéseket kellett tenni a felszabadulás után azért, hogy a normális életfeltétel minimumát biztosítani tudja. E mellett a nagy erőfeszítést követelő munka mellett meg kellett küzdeni a reakció aknamunkájával, amely az infláció egyre nagyobb elmélyítésével próbálta megakadályozni gazdasági felemelkedésünket.

Az ország súlyos gazdasági helyzete igen komolyan tükröződött a honvédség ellátásában is. Központi ellátásról jóformán szó sem volt. A hadosztályparancsnokságok teljesen magukra voltak hagyatva az ellátás megszervezésében. Ezt igazolja a 6. hadosztály parancsnokának egyik jelentése, amelyben leírja, hogy takarmányt és élelmiszert a hadosztálynak kell beszerezni, mégpedig zabot Szentés környékéről, étolajat pedig Nyíregyháza környékéről. Azonban arra már nem kapott pénzt a hadosztály, hogy ezeket a cikkeket a hadosztály helyőrségeibe el is szállítsák.²² A hadosztályok ellátásáról siralmas képet festenek a hadosztályparancsnokok havi jelentései. A 6. hadosztály parancsnokának 1945. augusztus 20-i jelentésében ezt olvashatjuk: „Dohány, cukor nincs! Igen sürgős a kb. 70 százalékban hadihasználatra már nem alkalmas lábbeliek pótlása, mert az őszi esőzések beálltával a jelenlegi lábbeliekkel a hadosztály szolgálataát ellátni nem tudja.”²³ Az 1. hadosztály parancsnoka november végén ezt jelentette: „Nem voltak kifizethetők az augusztus 1-i hatállyal felemelt ruházati kártalanítási járulékok, a hadipótdíjak, műszaki pótlékok, valamint az október 15-i és 21-i hatállyal két ízben felemelt illetmények sem. Lényegében a pénzkiutalás mérve nem tart lépést az ugrásszerűen emelkedő árakkal,

²¹ Az idézett részeket közli: Csépanyi Dezső A hároméves terv c. tanulmányában. Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből. 453–454. old. Akadémiai Kiadó, 1955.

²² HL. H. M. Elnökség iratai 1946/11851. sz.

²³ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/35496. sz.

de még az illetmény emelkedésének tempójával sem.”²⁴ Hasonló helyzet volt a műszaki egységeknél is. A hadosztály volt parancsnoka erről így emlékezik meg: „A vasútbiztosító alakulatokat, főként a közellátás érdekeit és az utazó közönség személyes biztonságát szolgáló szerelvénykísérő őrségeket a hadosztály önerejéből hideg étellel ellátni nem tudta és így ezek a szó szoros értelmében éheztek.”²⁵

A helyzet javulásában maguk a hadosztályparancsnokok sem reménykedtek. A H. M. hadbiztosi apparátusa csak ígéreteket küldött a csapatok felé. Az 1. gy. hadosztály parancsnokának beszámolójából ez világosan kitűnik. „Noha december 1-től 200 gramm lenne a kenyér-adag, amíg lisztkészletünkben tart, pótszerzés címén tartani tudjuk a 400 grammos fejadagot. Annak ellenére, hogy a H. M. úr az ellátás és ruházat terén javulást ígért, szilárd meggyőződésem, hogy csak magunkra támaszkodhatunk. Egy H. M. rendelet értelmében a felszabaduló sváb területen 150–200 holdas gazdaságot állíthatunk majd fel, amelyen tejjüzem is lesz. A ruházat terén ingeket már tudunk szerezni a saját erőnkől.”²⁶

A helyzet az ellátás terén annyira súlyossá vált, hogy a 6. hadosztály parancsnoka — figyelembe véve a hadosztály hangulatát — a következőket volt kénytelen jelenteni a Honvédelmi Minisztériumba: „A hadosztály összes tagja tudatában van az ország súlyos helyzetének, azonban ismét feltárjuk azt a körülményt — különös tekintettel a hideg téli időjárásra —, hogy az élelmezés igen gyenge és ha sürgősen nem lehet változtatni a helyzeten, a leggyengült legénység egészségi állapota teljesen le fog romlani. Ezt a helyzetet még súlyosabbá teszi az, hogy a ruházat igen gyenge, a téli időben a legénység igen nagy százaléka rossz, lyukas bakancsban áll az őrhelyén és köztük sokan vannak olyanok, akiket még fehérmű sincs.”²⁷ Ugyanakkor a 6. hadosztály nevelő tisztjei a honvéd legénység nevében nyílt levélben fordultak a Nemzetgyűléshez, amelyben feltárták a hadosztály anyagi helyzetét és szellemét.²⁸ „Már meg sem ütközünk azon — írják a nyílt levélben —, hogy a községi földigénylő bizottságoztól a Honvédelmi Minisztériumig mindenütt a Nyugatról visszaszivárgó, félrvezetetteket tekintik elsősorban katonának, s őket illeti meg az elsőség a leigazolásban, a segélyjuttatásban, a ruhajuttatásban és a földosztásban egyaránt... Elképzelhetetlen az, hogy felelősségteljes országvezetés mellett a bajbajutott honvédek és hozzátartozóit a hatóságok egyetlen tanáccsal tudják ellátni: „Szökjön meg, jöjjön haza és akkor megszűnnek a bajok.” Teljesen anarchisztikus szellem ez, amely hónapokon keresztül mételezi a rend és a demokratikus fejlődés legfőbb óráit, honvéd-ségünket.”

Ha valóban „fenn kell tartanunk hadseregünket — folytatódik a nyílt levél —, akkor feltétlenül biztosítanunk kell számára az ország

²⁴ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/43841. sz.

²⁵ Közli Molnár Pál ny. altbgy. A dolgozó honvéd. Hadtörténelmi Közlemények 1945. 3–4. sz. 276. old.

²⁶ HL. „E” anyag. Az 1. gy. ho. Pártbizottságának jegyzőkönyve 1946. február 1.

²⁷ HL. A 6. ho. pk. 1945. dec. 12-i H. M.-nak küldött jelentéséből.

²⁸ HL. „Honvéd Híradó” 1945. I. évf. 18–19. sz.

jelenlegi viszonyai között is a legnélkülözhetetlenebb anyagi ellátást! De ugyanakkor oda kell hatni, hogy a legsúlyosabb időkben a nemzet szolgálatába állt bajtársaink kezében az „Emléklap” ne csak baljós emlékeket elidéző papiros legyen, hanem jog az emberséges elbánásra, a közelet minden területén a munkábaállásra és nemzetszolgálatra.” A nyílt levél ezután felsorolja azokat a legsürgösebb tennivalókat, amelyek szükségessé teszik a levélben felsorolt visszásságok kiküszöböléséhez. Követelik többek között: a földhözjuttatások körüli — a honvédség tagjaira káros — visszásságok megszüntetését, az arra érdemes tartalékosok hivatásos állományba való felvételét, a nyugatos tiszteknek különleges igazoló bizottságok útján történő megvizsgálását és csak az ezutáni beosztásukat stb. A Nemzetgyűlésben a kommunista párt nevében Révai József elvtárs emelt szót e tarthatatlan helyzet ellen és a következőket mondotta: „Független államot hadsereg nélkül nem képzelhetünk el. Fenn kell tartanunk hadseregünket. Két hadosztályunk, hadseregünk legénysége koplal, rongyos, éhezik. Felhívjuk a honvédelmi miniszter úr figyelmét ezekre a jelenségekre, mert ha ezen segíteni nem tudunk, akkor honvédségünk szét fog zúllni. Akármilyen szegények is vagyunk, a két hadosztálynyi legénységet magyar katonához méltóan még el tudnánk látni... A magyar honvédség súlyos helyzetét látva nehéz arra gondolni, hogy vannak, akiket ezért felelősség terhel, akik elmulasztották, hogy megtegyék a szükséges intézkedéseket.”²⁹

A felelősség valóban terhelt valakit, helyesebben valakit. Mégpedig azokat, akik a Honvédelmi Minisztériumot vezették és a honvédség ellátást intézték. Helyesen állapította meg a SZEB az 1945 decemberi ellenőrzése során, hogy: „... a H. M. nagy hadbiztosi apparátusa semmit sem csinál.”³⁰ Helyesebben: csinált az valamit, csak éppen nem a csapatok ellátását intézte. Nekik fontosabb volt a régi tisztekről és hozzátartozóikról való gondoskodás. Amikor a honvédek lyukas bakancsban, éhen, fehérenmű nélkül álltak őrségen és látták el szolgálatukat, akkor a Honvédelmi Minisztérium vezetői mindent elkövettek, hogy régi tisztársaik semmiben ne szenvedjenek hiányt.

Érdekes ebből a szempontból pl. megnézni a H. M. 1946 januári költségvetését, amelyben a H. M. nyugdíjilletményekre 1 millió 500 ezer pengőt, létszámfelettiak illetményeire 1 millió pengőt, hadifogságban levők családtagjainak illetményeire ugyancsak 1 millió pengőt irányszott elő.³¹ Nem kell külön fantázia ahhoz, hogy elgondoljuk, a fenti három kategória kikből tevődött össze, kiknek az ellátását kívánta a H. M. biztosítani. De nézzük a tényeket. Bár a Mária Terézia-rendet 1945. június 20-án feloszlatták, Vörös János honvédelmi miniszter, helyt adva a rend volt ügyvivője kérésének, átírt a közlekedésügyi miniszternek, hogy a rend volt tagjai részére biztosítsa az 1. osztályú vasúti kedvezményes szabadjegyet.³² A közlekedési miniszter természetesen elutasította a kérelmet. Istóka Dezső vezérőrnagy feleségének — bár férje hadifogságban volt, és

²⁹ Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptára. Az „Első Hadosztály” c. lap. 22 sz. 1945.

³⁰ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/49736. sz.

³¹ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/47768. sz.

³² HL. H. M. Elnökség iratai 1945/43807. sz.

az új honvédséghez semmi köze sem volt — 1945. augusztus 7-én február 1-től visszamenőleg teljes havi fizetést engedélyezett a honvédelmi miniszter.³³ Hasonló elbánásban részesült Halla Dezső ny. ezredes özvegye is, akinek volt hadapródiskolás fia neveléséhez utaltak ki havonkénti hozzájárulást.³⁴ De bőségesen gondoskodott a Honvédelmi Minisztérium az elhalt régi tisztek hozzátartozóiról is. Pl. Fest Imre ny. ezredes özvegyének ápolási és temetési költségének megtérítéséért mintegy 12 000 pengőt fizetett ki.³⁵ Hasonlóan megbecsülték Dálnoki Veres Lajost is, aki szintén szovjet hadifogságban volt — 1945. november 1-től teljes fizetését folyósították. Ilyen és ehhez hasonló iniciatívákat nem egyszer egyenesen a kormány vezetői adtak a honvédelmi miniszternek. Egyik esetben a Kisgazda Párt vezetője, Nagy Ferenc, akkori miniszterelnök írt át a honvédelmi miniszterhez, hogy a volt tisztek és tábornokok nyugdíját rendezni kell.³⁶ Igen sok esetben találkozunk olyan kifizetésekkel, amelyeket a Honvédelmi Minisztérium a második világháborúban elesett tisztek exhumálására és temetésére eszközölt olyan címen, hogy az illető „hősi halott”.³⁷ A fentiekben említett tények tehát igazolják, hogy a Honvédelmi Minisztérium vezetői ahelyett, hogy kielégítően foglalkoztak volna a hadsereg ellátásának megszervezésével, az volt a fő gondjuk, hogy a régi rendszert híven kiszolgáló volt tiszteket, illetve azok hozzátartozóit mentesítsék a megélhetési gondoktól.

4.

A demokratikus erők és a reakció küzdelme a hadsereg megszerzéséért.

A háború befejezése után új módon vetődött fel a kérdés a reakció és a demokrácia erői között is a hadseregért. A háború befejezéséig nem vetődött fel élesen az a kérdés, hogy vajon milyen politikai irányzat támogatója legyen a hadsereg. Addig a fő kérdés — még azok előtt is, akik nem voltak a demokratikus kibontakozás hívei — az volt, hogy legyen hadsereg, amely a német fasizmus elleni harcban való részvételrel visszاسzerzi a nemzet becsületét a szövetségesek előtt. A háború befejezése után azonban a hadsereg birtoklásának kérdése előtérbe került. A háború után újjáéledő reakciós erők, amelyek meg akarták akadályozni a demokratikus előrehaladást, a hadsereg vezetői karában is hű szövetségesekre találtak. Ezek az erők azon dolgoztak, hogy a hadsereget is a saját restaurációs törekvésük szolgálatába állítsák. Ebbe a törekvésbe illeszkedett bele annak a helyzetnek a kialakítása is az ellátás terén, amelyet az imént vázoltunk. A fentebb leírt helyzetnek a fenntartásával a reakciós erők azt akarták elérni, hogy a legénység és az alsóbb tisztikar körében meggyűlöltessék a demokráciát, „amely nem gondos-

³³ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/32162. sz.

³⁴ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/82980. sz.

³⁵ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/84104. sz.

³⁶ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/45883. sz.

³⁷ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/47286. sz.

codik a hadseregéről". A Honvédelmi Minisztérium indokolatlan fel-
duzzasztása pedig — amint arra már utaltunk — azt a célt szolgálta,
hogy megfelelő helyet biztosítsanak a régi gondolkodású tisztek elhe-
lyezéséhez. 1945 nyarán egyre nagyobb arányokban kezdődött meg a régi
tisztek, különösen a nyugatos tisztek átmentése. Ez az átmentő munka
különösen érezhetővé vált az 1945-ös év őszén, amikor a Kisgazda Párt
a választásokon megszerezte a szavazatok abszolút többségét.

A demokratikus előrehaladás híveinek törekvése a hadsereg kérdé-
sében is természetesen homlokegyenest ellenkezett a reakció törekvései-
vel. A demokratikus erők azon munkálkodtak, hogy a hadsereget ne le-
hessen többé a reakció szolgálatába állítani. Arra törekedtek, hogy a
hadsereg töltsse be azt a hivatását, amelyre szervezték; az ország hatá-
rainak védelme és a belső demokratikus rend védelmében való közre-
működés. A demokratikus erők eme törekvése a legmélyebb megértésre
talált a katonatömegek között és a tisztikar haladó gondolkodású részé-
ben. Ezt igazolja a 6. hadosztály nevelő törzsének lapjában megjelent
cikk is, amely már 1945. május 12-én a hadsereg feladatát így határozta
meg: „A német fasizmussal már nem tudunk megütközni. A reakció
azonban él és fegyverünket nem tehetjük le addig, amíg ezzel a fene-
vaddal is tökéletesen nem végeztünk. *A hadseregünk, amely a munkás-
ság, a parasztság és mindig a közösség érdekét szem előtt tartó értel-
miség hadserege az, amely hivatott a népet megvédeni, annak békés
fejlődését fegyveresen biztosítani.*”³⁸ A reakció és a demokratikus erők
között ezért a két egymással merőben ellentétes törekvés érvényesíté-
sért a háború befejezése után komoly harc bontakozott ki.

A reakciós erők a Kisgazda Párt 1945 őszén elért választási sikerein
felbuzdulva úgy gondolták, hogy rövidesen sor kerülhet a megindult
demokratizálódási folyamat megállítására, majd az addig elért vívmá-
nyok felszámolására is. Ezután a vezető beosztásban maradt régi reak-
ciós tisztek is minden igyekezettel azon voltak, hogy a hadseregben addig
megindult demokratizálódó folyamatot megakasszák, majd alkalomad-
tán teljesen felszámolják. 1945 őszétől kezdve egyre nagyobb arányban
kezdték leszerelni a demokratikus meggyőződésű tartalékos tiszteket,
akik a fasizmus elleni harcra önként jelentkeztek és helyüket a nyugatról
visszatért, sebtében leigazolt tisztekkel töltötték ki. A 7. honvéd ke-
leti parancsnokság 1945. október 30-i jelentéséből pl. kitűnik, hogy a
leti parancsnokság tisztí állományának 34 százaléka a nyugatról
visszatért tisztekből áll. Ezt az arányt maga a Honvédelmi Minisztérium
személyügyi osztálya — amely ugyan maga sem volt jobb a Deákné vász-
nánál — magasnak találta és a jelentéshez fűzött megjegyzésében arról
írt, hogy: „Az oszt. nem tartja kívánatosnak, hogy különösen magasabb
pság-oknál ilyen nagy számban teljesítsenek NO-ba eltávozott ti-ek szol-
gálatot és kéri az Elnökség vezetőjét, hogy ezt a körülményt is az ügy
elintézésével együtt a H. M. Úrnak mérlegelésre jelentse.”³⁹

Persze az ilyen állásfoglalások nem zavarták a Honvédelmi Minisz-
térium vezető tisztikarát, hogy egyes parancsnokokkal, akik egyetértet-

³⁸ HL. Honvéd Híradó 1945. máj. 12. I. évf. 1. sz. 2. old.

³⁹ HL. H. M. Elnökség-iratai 1945/43259. sz.

tek a legénység sérelmeivel és azokat megoldásra a Honvédelmi Minisztériumnak előterjesztették, a legegyszerűbb módon bánjanak el — eltávolították a hadseregből. Ilyen eset volt pl. az 1. hír. építő dandár parancsnokának az esete, akit azért, mert a legénység sérelmeit a Honvédelmi Minisztériumba pártolólag felterjesztette, azzal, hogy nem tud fegyelmet tartani, eltávolításra javasolták. De igencsak megmosták a fejét annak a parancsnoknak is, aki szellőztetni merete a hadseregben meghúzódó fasiszta tisztek magatartását, sőt uram bocsá! eljárást is mert ellenük indítani. A Szegedi Népszava 1945. szeptember 23-i cikkére — amely közli, hogy az 5. honvéd kerületi parancsnok egy főhadnagyot és egy törzsőrmestert a demokrácia elleni kijelentései miatt a szegedi népi ügyészségnek adott át — a Honvédelmi Minisztérium külön a parancsnoknak szóló levélben többek között így reagált: „Ettől a prejudikálós nyilatkozattól eltekintve fegyelmi okokból sem tartja az Elnökség helyénvalónak, hogy a különben is az utóbbi időben oly sok támadásnak kitétt honvédségnek a nyilvánosság elé nem tartozó ügyeit felelős parancsnok önkéntes hírlapi nyilatkozatban a nagyközönség előtt kiteresse.”⁴⁰ Tehát az Elnökség maga is elismeri, hogy az utóbbi időben a honvédséget — helyesebben annak vezetőit — sok támadás érte, — hozzá kell tenni, hogy nem ok nélkül, — és hát miért teregesse a honvédség a szennyesét mások előtt, mikor régi cimborasággal mindent el lehetett volna egymás között intézni. A Honvédelmi Minisztérium vezetői azonban igen el voltak szakadva a való élettől és nem akarták tudomásul venni, hogy ez a hadsereg már nem a régi, és a hadsereg ügye már nem csupán „belső ügy”, hanem a legszélesebb dolgozó tömegek ügye is.

A Debrecenben megjelenő Néplap 1945. november 27-i száma „Fasiszta tisztek a hadseregben” c. cikkében szintén azzal foglalkozott, hogy a nyugatról hazatért tisztek kezdik előzőlneni a hadsereget. A cikkből kitűnik, hogy Debrecenben 875 katonai személy közül csak 7 főt nem igazoltak és hogy „jelenleg a debreceni tiszti állomány 20 százaléka már ilyen nyugatos tisztekből áll”. Hírt ad a lap a továbbiakban arról is, hogy „a dunántúli honvéd alakulatok megbízásából a miniszterelnököt küldöttség kereste fel, amely emlékiratban tiltakozott az ellen, hogy a demokratikus hadsereg tartalékos tisztjeit és tiszthelyetteseit máról holnapra Németországból most hazaérkezett tisztekkel cserélik át.”⁴¹

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1945. decemberi ellenőrzése pedig már olyan tényeket derített fel, amelynek megszüntetését hivatalból, a fegyverszüneti szerződés betartása érdekében volt kénytelen elrendelni. A SZEB megállapította, hogy „Az 1. és 6. hadosztályoknál tiszti tanfolyamok vannak a hadapródok és volt ludovikások részére. Állományuk főleg olyanokból tevődik ki, akik nyugatról tértek haza.” Az ellenőrzés továbbá megállapította, hogy: „A demokratikus, önként jelentkezett és a fasiszmus elleni harcban részt vett tiszteket leszerelik és helyükre a nyugatról visszatérteket helyezik.”⁴² Jellemző példa a Honvédelmi Minisztérium antidemokratikus tiszteket mentő tevékenységére az az eset

⁴⁰ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/48325. sz.

⁴¹ Szabadság c. lap 1945. nov. 27. sz.

⁴² HL. H. M. Elnökség iratai 1945/49736. sz.

is, hogy amikor az 1. hadosztálytól Konok Tamás alezredest visszaküldték a Honvédelmi Minisztériumba azzal, hogy az ezredparancsnoknak nem megfelelő, akkor a Honvédelmi Minisztérium helyett, hogy levonta volna a megfelelő konzekvenciát, az illetőt előléptette ezredessé és megbízta a pápai kiegészítő parancsnokság teendőinek ellátásával. Nem csoda, ha egyes tiszték, látva a Honvédelmi Minisztérium ilyen vonatkozású tevékenységet, odáig merészkedtek, mint Döbrentei Lajos ht. százados, aki 1945. december 2-án már azt a kérését merészelte előterjeszteni a Honvédelmi Minisztériumba, hogy a Szovjet Hadsereg elleni harcokban 1944 szeptember hónapban tanúsított „hősies ellenállásáért” akkor kitüntetésre felterjesztett okmányairól a Honvédelmi Minisztérium adjon neki hivatalos másolatot.⁴³ De a régi tiszték 1945 őszén eljutottak már odáig is — ahogy egy jelentésből kitűnik —, hogy „A volt 32. cs. és kir. gyalogezred volt tisztjei megtartották ezrednapjukat.”⁴⁴ A fentebb idézett tények kevést kommentárt kívánnak. Nyilvánvaló, hogy ezeknek az állapotoknak a fenntartását a demokratikus erők nem nézhették szórtlanul. A 6. hadosztály nevelő törzsének lapja a reakció ilyen megnyilvánulásai ellen fellépve nagyon határozottan követelte: „Ideje és itt a huszonnegyedik órája annak, hogy ezt a gáncsoskodó, nyíltan hivalkodó reakciót végre gyökeresen és végérvényesen felszámoljuk. Rá kell ébrednünk arra, hogy a türelmes várakozások ideje lezárult. Az új év, új eredményeket sürget! Olyan eredményeket, amelyek után végre nem kell ismét új utakon nyomdokolni a fenekedő reakció mesterkedéseit. Végleges és gyökeres megoldásokra van szükség!”⁴⁵

Ismeretes, hogy a reakciónak ez az előretörése, amelyről fentebb szóltunk, nemcsak a hadseregre volt jellemző. A nyugatról visszaszivárgó reakciós erők 1945 őszére — 1946 tavaszára újra kezdték előzőnleni az állami hivatalokat, ahol szintén a restaurációt kezdték előkészíteni. A reakció eme törekvése ellen került sor 1946 tavaszán a baloldali erők tömörülésére, a baloldali blokk megalakítására. A baloldali blokk érellyes fellépésére a Kisgazda Pártban tömörült jobboldali erők kénytelenek voltak visszavonulni. A reakció kiszorítására az államapparátusból „B”-listázást hajtottak végre. Ez az intézkedés komoly kihatással lett a hadseregre is. A demokratikus erőknek sikerült elérni, hogy a hadseregből a nyugatos tiszteket elbocsássák, a reakciós elemeket pedig „B”-listázzák. A nyugatos tiszték szolgálat alóli felmentése 1946 februárjában történt meg.⁴⁶ Jellemző azonban a Honvédelmi Minisztérium mentalitására, hogy ezeket nem bocsátották el a hadsereg kötelékéből, hanem mint létszámfelettieket átadták a kerületi parancsnokságoknak és félhavi fizetést továbbra is biztosítottak számukra.⁴⁷ A Honvédelmi Minisztérium eme reakciót mentő manipulációját a demokratikus erőknek nehezen sikerült megakadályozniuk. És amikor a reakciós H. M. vezetés kénytelen volt belátni, hogy nem sikerül ezeknek a kompromittált személyek-

43 HL. H. M. Elnökség iratai 1945/49655. sz.

44 HL. H. M. Elnökség iratai 1945/39789. sz.

45 HL. Honvéd Híradó 1946. jan. 15. II. évf. 1. sz.

46 HL. H. M. Elnökségi iratai 1946/5762. sz.

47 HL. H. M. Elnökségi iratai 1946/5799. sz.

nek a megmentése, még egy utolsó erőfeszítéssel egyelőre sikerült elérnie, hogy a honvédségben levő reakciós erők meggyengítésével egyidejűleg meggyengítse a demokratikus erőket is. Az 1946. március 19-én kelt 7420/eln. szü.—1946. sz. rendelettel elrendelték, hogy az összes tartalékos személyeket nemténylegesen viszonyba kell helyezni.⁴⁸ Ugyanis az volt a helyzet, hogy a tartalékosok között voltak a legtöbben, akik önként jelentkeztek a fasizmus elleni harcra, akik leghamarabb belátták a demokratikus átalakulás szükségességét és dolgozni is hajlandók voltak érte.

Persze elferdítenénk az igazságot, ha az akkori honvéd tisztikart teljes egészében elmarasztalnánk és reakciós jelzővel illetnénk. Meg kell mondani, hogy különösen a csapatoknál az alsóbb rendfokozatúak között nagyon sok tiszt volt, akik becsületesen szolgáltak, a demokratikus fejlődést segítették elő és a katonákról minden nehézség ellenére a legjobb tudásuk szerint gondoskodtak. Ezek közül a tisztek közül sokan a későbbiek folyamán a népi demokrácia meggyőződéses hívei lettek, magas rendfokozatokat értek el és ma is megbecsült tagjai néphadseregünknek.

*

Bármennyire is akarták akadályozni a Honvédelmi Minisztérium vezetői a honvédség demokratizálódását, tervük megtört egyrészt azoknak a tiszteknek a magatartásán, akikről az előbb szoltunk, de főképpen a nevelő tisztek voltak azok, akik minden nehézség és gáncsoskodás ellenére biztosították az új honvédség demokratikus szellemben való nevelését. A nevelő tisztek és tiszthelyettesek a leghatározottabban felléptek a régi tisztek és tiszthelyettesek durvaságai, valamint olyan irányú ténykedései ellen, hogy a demokratikus hadsereget megutáltassák az újonnan bevonulókkal. Ez a munka nem volt könnyű, hiszen a nevelőknek meg kellett küzdeniük a régi tisztek fondorlataival, a magasabb összeköttetésekkel, és sokszor csak úgy tudtak eredményt elérni, ha ezeknek a régi tiszteknek a tekintélyét, nimbuszát kíméletlenül szétzúzták a szolgálékúségre, feltétlen tisztelettartásra nevelt legénység előtt.

A nevelő tiszti intézmény éppen ezért a régi módon gondolkodó tisztikar körében igen gyűlölt volt. A nevelő intézményt megalakulásának pillanatától kezdve igyekeztek lejártni, működését a legszűkebb korlátok közé szorítani.

Ilyen irányú törekvésekről számol be az „Első hadosztály” c. lap 1946. március 23-i száma is. „A nevelő intézmény munkáját, amelynek a hadosztály demokratikus átnevelését kellett volna elérnie, minden lehető eszközzel akadályozzák.” A cikk a továbbiakban példákat sorol fel ennek bizonyítására. Pl. egy volt ezredparancsnok nem engedte meg október 15-én az előadást, mert az aláasta volna Horthy tekintélyét. Egy másik ezredparancsnok nem büntette a szökést, de a nevelő tisztre fogta, hogy szétzülleszti az ezredet. Amikor pedig a nevelő tisztek felléptek a nyugatos tisztek ellen, függelemsértés címén nem egy nevelő tisztet le tartóztattak, vagy megfenyítettek. Ilyen példák felsorolása után a cikk

⁴⁸ HL. H. M. Elnökség iratai 1946/7420. sz.

azt a következtetést vonta le, hogy „A nevelő intézményt tudatosan el akarták sorvasztani és a nevelő osztály munkáját tervszerűen kulturális területre tolták át.”⁴⁹ Találkozunk olyan jelenséggel is, hogy a nevelő tiszteket szolgálatvezetői teendők ellátásával is megbízták, hogy nevelői munkájukat akadályozzák.⁵⁰ Hogy mennyire nem a kiképzés utáni elsődleges munkának tekintette a parancsnokok jó része a nevelői munkát, arra jellemző az is, hogy a havi jelentésekben a „Nevelésügy”, a két hadosztályt kivéve, mindig az utolsó pontként szerepelt. Annak ellenére, hogy a nevelő intézmény egészében magán viselte a koalíciós időszak bélyegét, hosszú időn keresztül jóformán csak megtúrt szervezet volt a hadseregben.

A Honvédelmi Minisztérium kulturális és nevelő osztálya 1945. május 22-én elkészítette a „Honvéd nevelő tiszti intézmény” működésére vonatkozó renDELETErtervezetet. Ez a tervezet is — mint ahogy az előbb említettük — magán viselte a koalíciós időszak jellemző vonásait. Ez ki-tűnik abból, hogy a „Honvéd nevelő tiszti intézmény” feladatát pl. így határozta meg: „... a honvédség pártpolitika-mentes, egységes, következetes demokratikus nevelése”.⁵¹ Nagyon érdekes például, hogy a nevelő tiszti intézmény rendszeresítésével kapcsolatban a Honvédelmi Minisztérium kiképzési osztályának olyan nézete volt, hogy ezt az intézményt a szűkreszabott honvédség keretébe beállítani nem lehet. A fegyelmi osztály véleménye szerint a nevelők munkája „nagyon veszélyes, könnyen átszaphat politikai vitákra”, majd hozzáfűzi: „... félt, hogy a politikáról (államvezetésről) szóló tanítás a *politizálásra való neveléssé* válik, ami aláassa a fegyelmet. Mind a fegyelem nélküli, mind a politizáló hadsereg — megbízhatatlan, értéktelen, sőt veszedelmes!”⁵²

Ha a régi horthysta tisztszemszögéből nézzük ezt a kérdést, akkor a fegyelmi osztálynak igazat kell adni. Hiszen a Horthy-hadseregben nagyon vigyáztak arra, hogy a legénységet a politikamentes hadsereg hazug jelszavával távol tartsák az igazságtól, vakká és érzéketlenné tegyék őket a politikához és ezzel engedelmes eszközként használhassák fel őket az urak politikai céljainak megvalósításához. De az új hadsereg, amely a fasizmus elleni harcra alakult, a dolgozó nép célkitűzéseinek valóra váltását, a demokrácia megvédését írta zászlajára, már nem a régi hadsereg volt. E hadsereg legénysége már tudni akarta, hogy mi a célja, miért kell neki éhen, rongyos lábbeliben és rongyos ruhában, több éves frontszolgálat után fegyverben maradnia. E hadsereg előtt már nem lehetett lebecsítani a politikai színpad függönyét, és nem lehetett neki megtiltani, hogy a kulisszák mögé be ne tekintsen. Hogy mi a demokratikus hadsereg célja, miért szükséges az áldozatvállalás, milyen politikai és gazdasági célkitűzéseket kívánnak megvalósítani a magyar dolgozók a felszabadulás után — mindezen kérdésekre a választ a nevelők adták meg. Érthető tehát, hogy a régi vágású tisztsurak nem szívesen fogadták ennek az intézménynek a munkáját.

⁴⁹ Országos Széchenyi Könyvtár Hírlaptár. Az „Első Hadosztály” c. lap 1946. márc. 23. sz.

⁵⁰ HL. „E” anyag, rendezetlen.

⁵¹ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/25589. sz.

⁵² HL. H. M. Elnökség iratai 1945/25589. sz.

A nevelő tisztek munkáját nagyban segítették a hadosztályok újságjai. Mindkét hadosztály kulturális és nevelő osztályának megvolt a maga hetilapja, az „Első hadosztály” c. lap az 1. hadosztálynál, a „Honvéd híradó” a 6. hadosztálynál jelent meg. A Műszaki hadosztály nevelő osztályának lapja „A dolgozó honvéd” c. újság volt. Ezeken a sajtóorgánumon keresztül tárta a kulturális és nevelő osztály az egész legénység elé azokat a minden irányú problémákat, amelyek az egész személyi állomány életébe vágtak. Szó esett a lapok cikkeiben a tisztek, tiszthelyettesek és honvédek viszonyáról, az otthonmaradottak ellátásáról, a földosztás kérdéseiről, az egyöntetű egyenruhaviselésről, az önfegyelem és nevelés kérdéseiről, a kulturális munkáról stb. Az 1945-ös őszi választások előkészítése idején ezek a lapok igaz harcosai voltak a demokratikus előrehaladásnak, a demokrácia szószólói voltak. Érdekes idézni egy-két részletet a megjelent cikkekből, hogy lássuk, hogyan nyúltak hozzá az akkori idők égető kérdéseihez. Az új hadsereg fegyelméről az „Első hadosztály” c. lapban többek között ezt olvashatjuk: „Az annyiszor hangoztatott önfegyelem, mely demokratikus hadseregünknek egyik alappillére kell, hogy legyen, kizárólag nevelés útján érhető el. A nevelőkre gigászi munka vár, mert azokat is nehéz nevelni, akik még nem voltak katonák, természetesen fokozódnak ezek a nehézségek azoknál, akik részesültek a régi hadsereg kiképzésében.”⁵³ Ugyanez a lap közli egy honvéd írását a legénység és a tisztek közötti viszonyról, amelyben ez olvasható: „A népi hadseregnek egyik legfontosabb előfeltétele magából a népből kikerült haladó szellemű tisztí és tiszthelyettesi gárda, amelynek szemében nem lesznek üres szölamok és hangzatos frázisok azok a célkitűzések, hogy minden osztály (katonai tüzér egységről van szó. — M. S.) egy nagy családot alkosson és ezen belül a parancsnok és alárendeltjei között olyan bajtársi kapcsolat teremődjék meg a kölcsönös bizalom alapján, hogy a parancsnok valósággal apja legyen a legénységnek, ez pedig hűségesen támogassa őt munkájában.”⁵⁴

Ismeretes, hogy az új honvédségben a demokratizálódás egyik külső jele volt, hogy a feljebbvalók és előljárók a beosztottaikat „bajtárs” megszólítással kellett, hogy illessék. Ugyanakkor — igen furcsán — a beosztottaknak a feljebbvalóikat, előljáróikat „úr” megszólítással kellett illetni. Erről a fura helyzetről mondta el véleményét egy tiszt, ugyancsak az „Első hadosztály” c. lap hasábjain. „Elbírálás tárgyává kellene tenni — írja többek között —, nem szólíthatná-e az alacsonyabb rendfokozatú is a nálánál magasabb rendfokozatot viselőt bajtársának. Én csak így tudom elképzelni az igazi bajtársiasságot, nem úgy, *hogy felfelé úr, lefelé bajtárs.*”⁵⁵ Kiragadott idézetek ezek az újságok cikkeiből, de ezek is megmutatják, milyen — a honvédség akkori állománya számára — igen fontos kérdésekről tárgyaltak a honvédségi sajtó hasábjain. Ezek az újságok a hónapok folyamán szoros összekötő kapcsok lettek a személyi állomány és a nevelők között. Hogy a katonák mennyire megszerették ezeket a bátor, harcos lapokat, tanú erre az egyik leszerelt őrmes-

⁵³ Az „Első Hadosztály” 1945. okt. 11-i sz.

⁵⁴ Az „Első Hadosztály” 1945. júl. 18-i sz.

⁵⁵ Az „Első Hadosztály” 1945. szept. 15-i sz.

az **ELSŐ**

Rendezni végre közös dolgainkat
Ez a mi munkánk és nem is kevés.
(János Attila)

1. évfolyam 11. szám

1945. augusztus 18.

hadosztály

Ösz
szék

1945. május 12.

1945. május 12.

HONVÉD-HIRADO

A 1. HADOSZTÁLY NEVELŐ TÖRZSENEK HETILAPJA

ISSZÁG

KETTŐS SZÁM

A magyar név megint szép lesz.
Méllyé régi nagy kőrök;
(Petrő)

**DOIGOZO
HONVÉD.**

AL 1. HONVÉD MIBÉRTI HADOSZTÁLY TÁRSULATÁNAK 1945. X. 10.

Hadosztály-újságok

ter levele, amelyet a szerkesztőségnek írt. Idézzük a levelet: „Kedves Bajtársaim! Múlt év végén szereltem le a 2/I. zlj-től. Minthogy nagyon megszerettem az ezredet, illetve az egész hadosztályt, nagyon hiányzik az, hogy semmit sem tudok a volt bajtársokról. Kérem ezért a Szerkesztő Bajtársakat, indítsák meg a lapot címemre, mert mint civil is olvasni óhajtom. Továbbiakban pedig azt indítványozom, hogy a ho. nevelő törzs gondoskodjék egy olyan lehetőségről, amelyek megóvná az elszakadástól a meleg bajtársi kötelékeket, amelyek összefűzték a bajtársakat a hadosztályban. A hadosztály tényleges és tartalékos tagjai között feltétlenül meg kell tartani valamelyes szívélyes kapcsolatot. Bajtársi üdvözzettel Szekeres László tart. őrmester.”⁵⁶ Hasonló cikkel találkozunk a 6. hadosztály nevelő törzsének lapjában is. A cikk a következő címet viseli: „Búcsúszó nevelőinkhez.” A leszerelésre kerülő legénység nevében az egyik őrmester így írt: „Búcsúszom tőletek, bajtársak! Nemcsak a magam nevében, hanem a napokban leszerelésre kerülő tartalékos bajtársaim nevében is.

Hosszú évek után és egy véres »zivatar« elmúltával levetni magunkról a katonaruhát, varázslatos, szokatlan és az új élet maga. Öröm sugárzik arcunkról, van okunk reá. De az örömök között is szeretettel gondolunk Reátok, Bajtársak.

⁵⁶ Az „Első Hadosztály” 1945. okt. 15-i sz.

Jól tudjuk: nagy feladatok megoldására vállalkoztatok. A cél távol-eső. A siker nem terem meg máról holnapra. Ebben a kifosztott országban, ahol a hadsereg ennyi és ilyen nehézségekkel küzd, öntudatra és felvilágosodásra nevelni — a legtöbb esetben korgó gyomorral — hálátlan feladat.

Azt is tudjuk, hogy a munkában megtett út nagyon göröngyös volt. Sokáig az is marad. De a harcot és az irányt nem szabad feladnotok! Tudom nem fogtok megtorpanni. Biztosra veszem, hogy munkátok nyomán a honvédségben, de a polgári életben is mind többen lesznek, akik belátják, hogy a magyar népi demokrácia áldozatokat követel minden magyartól. Követeli a munka, a nélkülözés, a megingathatatlan kötelel-ségteljesítés áldozatát. Ti tudjátok ezt és meghozzatok a magatokét.

Mi sem válunk hűtlenekké. Sem az eszméhez, sem az áldozatvállaláshoz. Ígérjük, hogy a honvédségen belül hallottakat és tanultakat tovább visszük a polgári életbe és a magunk kicsi körén belül mi is »nevelők« leszünk.

További nehéz munkátkhoz erőt és fáradhatatlan akaratot kívánva búcsúzunk Tőletek, Bajtársak.⁵⁷ Hogy az előbbieken ismertetett mostoha viszonyok ellenére a leszerelő katonák ilyen szívélyesen gondoltak vissza a nagy családra, a hadosztályra, és hogy nem a rossz maradt meg elsősorban emlékezetükben az új hadseregben eltöltött időkből, az nem a Honvédelmi Minisztériumban és a csapatoknál basáskodó reakciós, visszahúzó tisztek munkájának, hanem mindenekelőtt a nevelő tisztek áldozatos munkájának volt köszönhető.

A hadsereg demokratikus nevelésében ugyancsak fontos szerepet kaptak a laktanyákban elhelyezett faliújságok is. A faliújságok szerkesztését a laktanyákon belül 1945 őszén engedélyezte a honvédelmi miniszter. A tisztikar reakciós része hamar felismerte, hogy a „Faliújság” milyen komoly eszköz a nevelő tisztek és a katonatömegek kezében a hadsereg demokratikus továbbfejlesztéséért vívott harcban. Éppen ezért a tisztikarnak ez a része, mondhatni, szívből gyűlölte a „Faliújság”-ot. Minden alkalmat megragadtak — különösen ha egy tiszt minősíthetetlen, durva magatartását a faliújságon szóvá tették —, hogy azt a körletből a legrövidebb úton eltávolítsák. Ilyen esetről számol be az „Új Szó” 1946. február 1-i száma is.⁵⁸

A Honvédelmi Minisztérium is észrevette, hogy a hadosztályok újságjai mennyire népszerűek a honvédek és a demokratikusan gondolkodó tisztek szemében és próbát tett ennek a népszerűségnek az elhódítására. A Honvédelmi Minisztérium akkori félhivatalos lapja, a „Kossuth Népe” szerkesztősége arra gondolt, hogy ha ők is közölnek cikkeket a honvédektől és tisztektől, sikerült a demokratikus előrehaladás harcosának beállítani a Honvédelmi Minisztériumot. A kérelem a cikkek megírására el is ment a csapatok felé. A baj csak akkor következett be, amikor ezek a cikkek megérkeztek. A Honvédelmi Minisztérium Elnökség 42.649/1945. sz. aktában fekszenek ezek a beküldött cikkek, amelyekre a következő megjegyzést írták rá az illetékesek: „A beküldött újságcikkek

⁵⁷ HL. Honvéd Híradó 1945. karácsonyi szám. I. évf. 18—19. sz.

⁵⁸ HL. Elnökség iratai 1946/5754. sz.

közlésre alkalmatlannak találtattak, ennek folytán közlésre nem továbbíthatók. Más intézkedést nem igényel.”⁵⁹ Hogy miért találtattak közlésre alkalmatlannak ezek a cikkek, hadd idézzük a sok közül az egyiket.

„Honvédségünk biztosítja a demokratikus fejlődést.
Idejében lecsap a reakciós elemekre.

A hadifogoly szerelvények, mint álmos kígyók mozdulatlanul nyugóznak el a pályaudvaron. Nevető, barnára sült emberfejek jelennek meg a nyitott ajtóknban. Itt is, ott is szívbemarkoló felkiáltások hagyják el a katonatörkakat — és a várakozók száját is. »Itt vagyok, édesanyám!« »Apukám, drága apukám, csak hogy megjöttél!«

A sok kemény arcon a boldogság mosolya derül, a szemekből a szabadság tudata kicsalja a könnyeket.

Ahogy kiszálltak a kocsiból, a várakozók, az apát, férjet, testvért várók pillanatok alatt összevegyültek a szabaduló foglyokkal. Az egész tömeg egy végtelen tiszta, szent ölelkezés.

Ami ezután következett, az már csak formaság. Az ízletes, meleg ebéd után kiosztották az elbocsátó levelet. Mindenki igyekszik otthonába, családjá közé. Viszik a boldogságot. Viszik az örömet.

De nini! Kik azok ott elkülönítve? Csendőrök — kapom a választ —, a Szovjetunió jóvoltából kb. 200-an szintén hazatértek. Ám az ő szabadon bocsátásuk korántsem olyan egyszerű, mint a honvédeké. Különkülön vizsgálat alá vetik őket. Számot kell adniok cselekedetükről, hiszen annak a bűnös rendszernek ők voltak a leghűbb képviselői és végrehajtó közegei, amely rendszer hazánkat a pusztulásba, gyalázatba taszította. Felelniük kell azoknak a szenvedéseiséért, akiket a vagonokba préseltek, akiket üldöztek, kiraboltak, felelniük kell azokért, akiket állandó hajsza után börtönbe juttattak, azokért, akik az üldöztetés, a szenvedés elől a megváltó halálba menekültek.

Közelebb megyek, hogy jobban szemügyre vehessem őket.

Amint egész közel értem hozzájuk, a nyilas éra alatt hallott, jól ismert beszédfoslány ütötte meg a fületem. Nagyjából ezeket hallottam: »Ne féljeteK, bajtársak! Azért, mert ezek a bűdös kommunisták el akarnak nyírni benneteket, nincs aggodalomra ok. Lásátok, én is csendőr voltam négy évig, és most a honvédségben szolgálók. Két-három hónap múlva átvesszük újra a hatalmat és akkor leszámolunk mindenkivel...« Én is leszámolok önnel! Letartóztatom! — hallottam a rideg, de tiszta igazságot jelentő tényeket és felénk közeledett egy katonaruhába öltözött nyomozó, aki az előbb még nagyhangú propagandabeszédet tartó polgári ruhás honvédegyént az őrszobára kísérte. Gazember! — mormoltam félhangosan. — Képes lenne, ha rajta múlna, országunkat ismét lángtengerré, romhalmazzá tenni.

Jó tanulság volt ez az egyszerű, de mégis megdöbbenő eset számunkra. Vigyázni kell, örködni kell, hogy meg tudjuk akadályozni a pusztító szándékú, elvetemült emberördögök munkáját. Mert amíg ilyen emberek élnek közöttünk, addig nem lehet biztosítva a nyugodt fejlődés számunkra.

⁵⁹ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/42649. sz.

Én remélem és nagyon jól tudom azt, hogy amíg úgy dolgoznak és örködnek honvédségünk felett honvédségünk igaz magyar tagjai, mint az a katonai nyomozó, addig baj és félténivalónk nincsen.

Vigyázz, magyar honvéd! Örködj, magyar honvéd!"

Úgy gondolom, hogy a cikkhez — illetve ahhoz, hogy a „Kossuth Népe”-ben miért volt alkalmatlan közlésre — nem kell sok kommentár. Nem lett volna „tapintatos” a Honvédelmi Minisztérium lapjában arról beszélni, hogy volt csendőrököt is átcsempésztek az új, demokratikus hadseregbe, és hogy ezeknek mi a véleményük a további terveket illetően.

A demokratikus tisztek és honvédek leveleit ugyan „ad acta” lehetett tenni, de azt már a Honvédelmi Minisztérium se merete vállalni, hogy a katonatömegek és a dolgozó tömegek meg-megújuló követeléseire ellenére ne tegyenek egy pár újabb intézkedést a honvédség további demokratizálásáért. Egyik ilyen intézkedése volt a minisztériumnak, hogy a tisztek világnézetének formálása érdekében „világnézeti tanfolyamokat” szervezett.⁶⁰ Az első tanfolyam 1945. szeptember 17-én kezdődött Budapesten, a Karolina úti volt Honvéd Híradóműszerész Iskola helyiségében. A „világnézeti tanfolyam”-okra a csapatoktól is elküldték a tiszteket a csapat és nevelői beosztásból egyaránt. Egy másik intézkedése a Honvédelmi Minisztériumnak lehetővé tette, hogy politikai tájékoztatókat már hadosztály kötelekben is lehetett tartani.⁶¹ Ismeretes, hogy ezelőtt politikai munkát hivatalosan csak a kiképzés keretében megszabott időben lehetett végezni.

Az új honvédség további demokratizálásáért folytatott harcban komoly lépéseket jelentettek előre a Szolgálati Szabályzat I. Részének módosításai is. Ezek a módosítások tovább rombolták azokat a válaszfalakat, amelyek a régi tisztikar kasztjellegét voltak hivatva megőrizni. Természetesen még most sem arról volt szó, hogy alapjában véve új szolgálati szabályzatokat dolgozzanak ki, hanem csak a régi módosításáról volt szó, mégis a demokrácia hajtásainak megerősítését szolgálták. Melyek voltak ezek a lényegesebb változtatások?

Ismeretes, hogy a Horthy-féle hadseregben az érettségivel rendelkezők kivételes elbírálás alá estek. A volt uralkodó osztály annak érdekében, hogy ezeknek a katonai szolgálat alatt is biztosítsa kiváltságait, megadta a lehetőséget, hogy igen rövid katonai kiképzés után, még a tényleges katonai szolgálati idő alatt tiszti rendfokozatot érjen el. E réteg megkülönböztetésére karpaszományt rendszeresítettek. A tisztikarnak ez a rétege képezte a Horthy-hadsereg tartalékos tisztikarát. De a tisztek e csoportját ugyanakkor mégsem tekintették teljesen egyenrangúnak a hivatásos tisztikarral. Amikor az ilyen tiszt szolgálatátételre bevonult, rendfokozata előtt használnia kellett a tartalékos megjelölést. Ennek a kivételes helyzetnek megszüntetésére tett első lépés volt a karpaszományosi megkülönböztetés és az ezzel járó előnyök megszüntetéséről szóló rendelet kiadása 1945 májusában.⁶² Bár ez a rendelkezés sem szüntette meg egycsapásra a fent említett visszasságokat, mindenesetre

⁶⁰ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/81115. sz.

⁶¹ HL. Az 1. gy. ho. parancsai, 1945. 127. sz.

⁶² HL. A 6. gy. ho. parancsai, 1945. 29. sz.

lépést jelentett előre a tiszttek és a legénység, valamint a tiszttek egymás közötti jobb, bajtársiasabb viszony kialakításában.

A tisztikar kasztszellemének megszüntetésére tett következő lépés a nősülési szabályzat módosítása volt.⁶³ A régi hadseregben a nősülési szabályzat azt a célt szolgálta, hogy lehetetlenné tegye a tisztikarnak az alsóbb néposztályokkal való rokonságát. A nősülési szabályzat szerint ugyanis a jövődöbéli tisztfeleségnek olyan hozománnyal kellett rendelkezni, amivel hozzájárult, hogy férje „tiszthez méltó életet” éljen. Ilyen hozománnyal munkás- vagy parasztlány nem rendelkezett. Az ún. óvadéktőkét a fenti rendelkezés eltörölte és csak az ara feddhetetlen élete volt a követelmény a tiszt házasságához. Ez a rendelkezés egyben csapást jelentett a régi tisztikar erkölcsi szellemére, amennyiben a házasságból kikapcsolta az anyagi érdekeltséget és a házasságkötést egyedül az igaz szerelemre és az egymás kölcsönös megbecsülésére alapozta. Ha ez az intézkedés az akkori időben csak szimbolikus is volt, mégis a hadsereg demokratizálása egyik jeleként kell elkönyvelnünk.

Ugyancsak a tisztikar kasztszellemének megszüntetésére tett intézkedésként kell megemlíteni a „Tiszti becsület védelmére szolgáló fegyverhasználati jog” eltörlését. Az erre vonatkozó rendelkezést a Honvédelmi Minisztérium 1945. augusztus 1-én adta ki.⁶⁴ A Horthy-hadseregben egyebek között a tisztikart megillette az a jog, hogy ha bárki megsértette a tisztet — és ezt ő maga úgy ítélte meg, hogy becsületén csorba esett, köteles volt személyi fegyverét használni. Ezért őt semmilyen bántódás nem érhetette. Nem kell bővebben magyarázni, hogy ez az egysebélybeni bíraskodási és ítéletvégrehajtói jog milyen messze volt a demokrácia eszméjétől és a nyílt diktatórikus rendszernek volt igen frapáns kifejezője. Nyilvánvaló, hogy ennek a jognak az alkalmazása a demokratikus honvédségen belül túrhetetlen volt.

Az új hadsereg további demokratizálását jelentette az 1945. november 1-én megjelent Szolgálati Szabályzat I. Rész 8. §. 54. pontjának újabb módosítása. Ez az újabb módosítás lehetővé tette, hogy „A honvédség tényleges egyénei nyilvános, politikai színezetű gyülekezetekben egyenruhában, fegyver nélkül, mint hallgatók részt vehetnek, tüntetéseken, vagy tömegfelvonulásokon csak polgári öltözetben vehetnek részt.”⁶⁵ A Szolgálati Szabályzat e pontját a felszabadulás után már egyszer módosították. Az első módosítás már lehetővé tette a honvédségi személyeknek a politikai gyűléseken való részvételt, *de csak polgári ruhában*. Az előbb idézett módosítás pedig már *egyenruhában* is engedélyezte a politikai gyűléseken való részvételt. De hogy a Honvédelmi Minisztérium vezetői mennyire „fáztak” az ilyen jellegű demokratizálódási folyamatól, azt talán illusztrálni lehet azzal is, hogy az előbb idézett módosítást a miniszterelnök 1945. szeptember 20-án írta alá, a Honvédelmi Minisztérium csak október 20-án kiadványozta és a hivatalos kihirdetésre csak november 1-én került sor. Persze nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy 1945-ben ezek a hónapok az országos választások előkészületeinek

⁶³ H. M. irattár. Honvédségi Közlöny 1945. 21. sz.

⁶⁴ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/33602. sz.

⁶⁵ H. M. irattár. Honvédségi Közlöny 1945. 20. sz.

jegyében zajlottak le, és a Honvédelmi Minisztérium vezetői igyekeztek minél tovább visszatartani a katonatömegeket az aktív politikai élettől. Ugyanakkor, — bár a pártpolitika folytatását a laktanyában megtiltották — a vezető beosztású tisztek elmentek odáig, hogy saját pártjuk propagandaanyagának terjesztését parancsban rendelték el. Ilyen esettel találkozunk az 1. gy. hadosztálynál, ahol Fülöp vk. ezredes, a hadosztály törzsfőnöke 1945. október 3-án kelt 145. sz. hadosztályparancsban utasítja a nevelőket, hogy „A Kisgazda Párttól a ho. pság-hoz postázott propagandaanyagot és a Kisgazda Párt programját... a nevelői előadásokon használják fel.” Ugyanakkor a 161. sz. parancsban, amely 1945. október 20-án kelt, elrendelte az MKP által kiadott „Honvédek” c. röpcédula összeszedését és megsemmisítését.⁶⁶ A Honvédelmi Minisztérium vezetőinek a demokratikus elvek érvényesítésének akadályozásához, és hasonszórú társaiknak a csapatoknál ugyancsak ezirányú intézkedéseikhez nem szükséges kommentár. Mindenesetre mindent megtettek annak érdekében, hogy a katonatömegek tisztánlátását a választási harcban megzavarják és lehetetlenné tegyék véleményük szabad nyilvánítását. A reakciónak ez a kísérlete nem járt teljes sikerrel. Az 1945-ös őszi nemzetgyűlési választás a Magyar Néphadsereg életében történelmi jelentőségű esemény volt. Nem csupán azért, mert a hadsereg szavazóközreteiben a demokratikus pártok szerezték meg az abszolút többséget, hanem mindenekelőtt azért, mert a magyar történelem során ekkor szavaztak első ízben a katonák. A magyar népi demokrácia volt az első, amely nemcsak köteletséget állított a hadsereg elé — ahogy azt a régi uralkodó osztály tette —, hanem jogot is adott a katonák kezébe. Jogot, amellyel kinyilváníthatták véleményüket az ország jövőjéről, és azokat a pártokat támogathatták véleményük szabad nyilvánításával, amelyeknek a céljaik egyeztek az ő egyéni céljaikkal. A katonatömegek éltek is ezzel a lehetőséggel.

Ezek után felvetődhet az a kérdés: mi ösztökölte a Honvédelmi Minisztérium vezetőit mégis arra, hogy végrehajtsanak bizonyos intézkedéseket, amelyek az új hadseregben a demokrácia erősödését jelentették. A Honvédelmi Minisztérium vezetőit erre több tényező készítette. Az első tényező az volt, hogy a Honvédelmi Minisztériumban dolgozó tisztikar egy része, amely a demokratikus kibontakozás és a további előrehaladás híve volt, helyesen képviselve a demokratikus pártok, de elsősorban a kommunista párt irányvonalát, támaszkodva a dolgozó tömegek követeléseire és a katonatömegek előbb idézett megnyilvánulásaira, keresztül tudott kényszeríteni a Honvédelmi Minisztérium reakciós vezetőinél bizonyos demokratikus intézkedéseket. Meg kell mondanunk, hogy ehhez a demokratikus erőknek meg is volt a megfelelő pozíciójuk és erejük. Hiszen a katonapolitikai osztály, amely éppen az időben a Honvédelmi Minisztériumhoz tartozott, a kommunisták vezetése alatt dolgozott. Ugyancsak a kommunista párt irányította a Honvédelmi Minisztérium kulturális és nevelő osztályát is. Így a harc a hadsereg demokratikus továbbfejlesztéséért nemcsak a Honvédelmi Minisztérium és a katoná-

⁶⁶ HL. „E” anyag, rendezetlen.

tömegek között, hanem a Honvédelmi Minisztériumon belül dolgozó demokratikus és reakciós erők között is folyt. A másik tényező a régi tisztikar saját beismerése volt. Ugyanis a nemzetközi és a belső politikai élet fejlődéséből akarva vagy akaratlanul is le kellett vonniuk azt a következtetést, hogy a régi rendszert Magyarországon nem lehet visszaállítani, és minden vonalon jelentős változások fognak bekövetkezni. És úgy gondolták, hogy jobb, ha a saját érdeküket nem érintő határokig ők maguk hajtják végre ezeket a változásokat, mert így biztosítottnak vélték állásukat, beosztásukat, rendfokozatuk megtartását. Ebbéli igyekezetükben aztán eljutottak olyan mély — és tegyük hozzá: elfogadható — következtetések levonásáig is, mint pl. a régi tisztikarról alkotott véleményük. 1945 őszén már napirendre került az új hadsereg tisztii utánpótlásának a kérdése. Az ezzel kapcsolatos tervek kidolgozásánál, amikor a személyügyi osztály megindokolta, hogy miért van szükség új tisztikarra, a következő véleményt írta a régi tisztikarról: „A volt ti. kar, bár társadalmi helyzeténél fogva zömében a középosztályban foglalt helyet, nem egy társadalmi osztályból került ki... A népi felfrissítés azonban állt, helytelen irányban fejlődött és nem a munkásság és parasztság romlatlan, józan, vállalkozó szellemű és becsületes, hivatásszerető rétegét, hanem többnyire a félművelteket, elrontottakat, elnevelteket, másutt elhelyezkedni nem tudókat, felületeseket és basáskodó nyilas típusokat juttatta be a hadseregbe.” Úgy gondolom, hogy ezzel a jellemzéssel ma is egyetérthetünk, ugyanúgy, mint azzal a megállapításukkal is, hogy kik juthattak a Horthy-hadseregben vezető pozíciókba. Erről ugyanis a személyügyi osztály ezeket mondja: „A hadseregben helyet, sőt vezető állásokat a népi származású elemek közül csakis a nem magyar (sváb) eredetűek kaptak. (Beregffy, Werth, Littay, Lichtenekkert stb., stb.) A szemlélet és a nevelés azonban elérte azt, hogy a volt hadsereg egy letűnt társadalmi rendszert és osztályt (feudalizmust és ellenforradalmat), vagy ezzel szembekeverülve, egy idegen hatalmat és ennek politikai arculatát (fasizmust) szolgálta ki.”⁶⁷ Hogy milyen szellemű volt ez a nevelés, amelyre a személyügyi osztály hivatkozik, arra a szervezési osztály véleményében olvashatjuk a választ, amelyet szintén az új tisztikar kialakításával kapcsolatban írt le. „A tisztikart szolgálalelkűségre és törtetésre (stréberségre) nevelték” — írta többek között, majd megállapítja, hogy „A tisztikar legveszedelmesebb törtetői a minden irányzatot kiszolgáló, politizáló stréberék, a könnyen befolyásolható félművelt és félig kulturáltak és az élen a német barátságot hordozó és kiszolgáló svábok voltak.”⁶⁸

Azt látjuk tehát, hogy a régi tisztikar jellemzésénél komoly értékelést adtak, és maguk is belátták, hogy ilyen tisztikarra nem lehet az új hadseregnek. De amikor abban a kérdésben kellett konkrétan állást foglalni, hogy honnan kerüljön ki az utánpótlás, itt már nem tudtak olyan határozott állást foglalni. Természetes, hogy nem lehetett azt várni ezektől a tisztektől — akik maguk is az általuk fentebb jellemzett tisztikarnak voltak a tagjai —, hogy a mai formában foglaljanak állást a tisztii utánpótlás tekintetében. Sőt nagyon is ellene voltak annak, hogy szocia-

67 HL. H. M. Elnökség iratai 1945/39838. sz.

68 HL. H. M. Elnökség iratai 1945/39838. sz.

lista típusú tiszti utánpótlás legyen. Abban egyetértettek, hogy „Az új hadsereg *vezetőrétegének* valóban az összes társadalmi osztályokra kell tagozódnia”, de a szervezési osztály véleménye szerint „... egy demokratikus felfogású, szociális érzékű egyénnek nem kell okvetlenül szocialistának lenni.”⁶⁹ Tehát szerintük demokratikusabb formában, de nem szocialista alapon kellett volna megoldani a tiszti utánpótlást. Tovább lépést ettől a tisztkartól az akkori viszonyok között nem is lehetett várni. Mindenesetre ők maguk is látták, hogy változtatásokra szükség van, de szerintük csak egy bizonyos határig.

Hogy a hadsereg demokratikus fejlődése mégsem rekedt meg, abban komoly szerepet játszott a kommunisták és a katonatömegek harca a hadseregen belül, valamint a demokratikus erők, elsősorban a kommunista párt harca a hadseregen kívül. Ez a harc a hadsereg demokratikus továbbfejlődéséért 1946 márciusával még nem záródott le. A reakció erői továbbra is komoly erőfeszítéseket tettek, hogy a hadsereget saját céljaik szolgálatába állítsák. E céljuk megvalósításában feltétlenül számítottak a hadseregben — de főképpen a Honvédelmi Minisztériumban — szolgálatot teljesítő régi reakciós tisztikarra. E törekvés érvényesítésének azonban már ekkor bizonyos határt szabott a demokratikus erők és a katonatömegek harca. A hadseregen belül is — ugyanúgy, mint az élet más területein — ezekben az években bizonyos kettős hatalom jött létre. E kettős hatalom pólusai voltak: egyrészlől a reakciós tisztikar, amely kezében a vélt hatalommal próbálta a demokratikus kibontakozást megakadályozni, másrészlől a tisztikar demokratikus részének, de főképpen a nevelő tiszteknek tényleges hatalma, amely a katonatömegekre való támaszkodásból fakadt és a demokratikus továbbhaladásért szállt síkra. Hogy melyik törekvésnek sikerült érvényesülni, az még további harc kérdésévé vált.

*

1946 márciusában, figyelembe véve az ország még mindig súlyos gazdasági helyzetét, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, élve a fegyverszüneti szerződésben biztosított jogával, a hadsereg létszámának újbóli csökkentését rendelte el. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság ülésén elhangzott referátum ezt a lépést így indokolja: „A személyi állomány létszámának csökkentése azt a célt szolgálja, hogy csökkentse a kiadásokat, könnyítsen az ország gazdasági helyzetén, amely a második világháború következtében jelenleg komoly nehézségekkel küzd.”⁷⁰ E rendelkezés végrehajtására 1946 tavaszán és nyarán került sor, amelynek tárgyalása és a hadseregben történt további fejlődés értékelése egy újabb tanulmány feladata lesz.

⁶⁹ HL. H. M. Elnökség iratai 1945/39838. sz.

⁷⁰ A Szovjetunió Külügyminisztériumának irattára, Moszkva. Fond: SzEB. Magyarország. 10. sz.